

Душица В. Терзић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

БЕРАН СТАНОЈЕВИЋ. *LE TEMPS ET L'ASPECT EN FRANÇAIS ET EN SERBE / ВРЕМЕ И АСПЕКАТ У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.*

Београд: Филолошки факултет,
Универзитет у Београду, 2019, 430 стр.

Монографија проф. др Верана Станојевића *Време и аспекти у француском и српском језику* обухвата исцрпна савремена истраживања из области семантике глаголских времена. Аутор описује темпорална и аспектуална својства француских и српских глаголских облика у осам компаративних студија насталих у оквиру пројеката *Језици и културе у времену и простору* (ев. бр. 178002) и *Динамика структуре савременог српског језика* (ев. бр. 178014), које подупиरे Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Филолошки факултет Универзитета у Београду издао је ову књигу 2019. године у оквиру едиције *Ксенофилија*. Првих 206 од укупно 430 страница књиге написано је на француском језику, док друга половина књиге садржи исти текст написан на српском језику. Стога су циљна скупина како франкофони, тако и србофони читаоци. Срж књиге чини осам поглавља: 1) *Један неорајхенбаховски приступ француским глаголским временима*; 2) *Резултативност у француском и у српском језику*; 3) *Глаголска времена и позиција 'индикатив-релатив'*; 4) *О имперфекту у француском и у српском језику*; 5) *О аористу*; 6) *Сложена и вишесложена времена и граматичка полисемија*; 7) *Перифразични и простии футур у француском језику*; 8) *О футуриду у књижевном преводу*.

Прво поглавље (стр. 21–43 на француском језику, стр. 219–241 на српском језику) представља својеврстан увод не само у књигу, него

* dusica.terzic@fil.bg.ac.rs

и у минималистички приступ семантици глаголских времена будући да описује основне компоненте за проучавање темпоралног и аспектуалног значења, а које се користе у другим поглављима ове књиге. За полазну тачку узима се класичан рајхенбаховски приступ семантици глаголских времена. Супротно традиционалним граматикама које глаголска времена описују наводећи листе примера њихове употребе, у рајхенбаховском се систему финитни глаголски облици описују трима временским координатама и релацијама међу њима. То су моменат говора (S), референцијални моменат у односу на који се радња смешта у време (R), те сам процес означен глаголом (E). Координате могу бити у односима антериорности, симултаности или постериорности. Недостатке Рајхенбаховог система покушавају надоместити неорајхенбаховски приступи који су у овоме поглављу приказани еволутивно. Наиме, представљена су решења која један приступ доноси, али и његови недостаци које, пак, покушава надоместити следећи приказани приступ. Питања којима се баве ови приступи тичу се, пре свега, аспектских значења глаголских времена која рајхенбаховске временске координате не описују. Поред временских координата и њихових међусобних односа, ово поглавље уводи, дакле, и аспектске категорије као што су резултативност, имперфективност и перфективност. Најзад, аутор овде предлаже схему француских глаголских времена у неорајхенбаховском духу која узима у обзир сва наведена својства. Осим као могућа теоријска основа за проучавање глаголских времена, ово поглавље значајно је и с дидактичког аспекта. Наиме, на примерима перифрастичнога и простог футура, као и временског кондиционала, објашњено је како класична Рајхенбахова теорија, и поред својих недостатака, може олакшати усвајање глаголских времена на вишим нивоима учења. Исто тако је показано да се разлика у употреби француског имперфекта и перфекта може јасно и прецизно објаснити у настави на основу неорајхенбаховских приступа. Опште категорије уведене у првом поглављу детаљно се теоријско-емпиријски елаборирају и примењују у даљем тексту ове студије.

У другоме поглављу (стр. 43–75 на француском језику, 241–271 на српском језику) аутор анализира услове испољавања резултативности у француском и српском језику. Као и Ко Вет (Co Vet), В. Станојевић под аспектом подразумева фокализацију на одређену фазу глаголског процеса, а аспектску категорију која указује на постфиналну

фазу тог процеса назива резултативношћу. Будући да српски граматичари и синтаксичари говоре искључиво о категоријама имперфективности и перфективности када говоре о аспекти, овакав приступ В. Станојевића у српској лингвистици је иновативан. Међу сличностима у испољавању резултативног стања у француском и српском језику аутор наводи начин граматикализације. У оба језика резултативност се изражава искључиво сложеним глаголским облицима. Да се простим глаголским временима резултативност не може изразити показано је на примеру српског аориста. Сложена глаголска времена, пак, не морају увек имати резултативну интерпретацију. Лексички фактори, односно значење самог глагола може утицати на могућност испољавања резултативног стања, а неки синтаксички фактори, као што је употреба одредби за временску локализацију, могу блокирати резултативну интерпретацију. Поред сличности, указује се и на разлике у условима за резултативност. Тако, у француском језику употреба сложених глаголских времена подразумева свршеност глаголске радње, а свршеност је нужан услов за испољавање резултативности. С друге стране, како је глаголски вид је у српском језику морфологизован, у сложеним глаголским временима могу се јавити како перфективни, тако и имперфективни глаголи. У неким конкретним примерима у српском језику имперфективни перфекат са резултативним значењем на француски се преводи перфектом. Облицима који изражавају резултативност, није дакле заједничка перфективност, него ограниченост радње која се у српском остварује контекстуално, док је у француском намећу сложени глаголски облици. Иако ова студија оставља нека питања отвореним, аутор доноси значајне закључке о ситуационој ограничености као нужном услову за резултативност.

Треће поглавље (стр. 75–103 на француском језику, 271–299 на српском језику) посвећено је још једној значајној компоненти у проучавању семантике глаголских времена – опозицији ‘индикатив-релатив’. Категорије индикатива и релатива изводе се из односа временске перспективе (R) према моменту говора (S). Како у француском језику R може бити у S или му претходити, француска глаголска времена могу се сврстати у два подсистема. Први подсистем чине индикативна времена код којих R коинцидира са S. Други подсистем чине релативна времена код којих R претходи S. Оба подсистема у француском језику су потпуна, те индикативна времена не могу имати ре-

лативне употребе. У овоме се поглављу показује да други подсистем глаголских времена у српском језику, за разлику од подсистема француског језика, садржи само плусквамперфекат. Будући да у српском језику не постоје глаголска времена која би означила симултаност радње с моментом говора или њену постериорност у односу на момент говора уколико R претходи S, времена првог подсистема мењају времена која недостају у другом подсистему и могу имати и индикативна и релативна тумачења. Поред тога, аутор на конкретним примерима оспорава тврдње да су перфективни и приповедачки презент релативна времена. Резултатима ових анализа аутор објашњава зашто у српском језику нема слагања времена. Значајно је, такође, запажање да упркос истом семантизму, француски и српски плусквамперфекат испољавају знатне функционалне разлике. Ова појава је детаљно истражена у наредном поглављу.

Четврто поглавље (стр. 103–121 на француском језику, 299–317 на српском језику) показује како се помоћу компоненти темпорално-аспекатског система уведених у прва три поглавља ове књиге може описати једно конкретно глаголско време – плусквамперфекат. Резултативни и догађајни плусквамперфекат како у француском, тако и у српском језику описани су у складу с Ветовим приступом. Поред сличности у догађајном и резултативном читању ова два времена, указује се и на њихове разлике. Српски плусквамперфекат може имати и имперфективну варијанту мада се она ретко користи. Највише пажње, пак, посвећено је разликама у испољавању резултативности. Српским плусквамперфектом немогуће је изразити резултативност уколико је момент временске перспективе у моменту говора или секундарном моменту говора. Тада долази до тзв. дезактуализације резултативног стања. Уколико је потребно изразити резултативно стање у R, француски резултативни плусквамперфекат мора се превести српским перфективним перфектом. Осим у случају у коме је потребно изразити дезактуализацију резултативног стања у моменту перспективе, српски перфекат и плусквамперфекат су конкурентни. Ипак, корпус показује да се при преводу француског плусквамперфекта чешће прибегава српском перфекту, што аутор објашњава стилистичким разлозима, као и разлозима језичке економије. Као и у другом поглављу, аутор оставља отвореним она питања на која није успео наћи одговор отварајући тако пут будућим истраживањима.

У петом се поглављу (стр. 121–143 на француском језику, 317–337 на српском језику) преиспитују досадашња схватања о француском и српском аористу, нарочито њихова темпорална, аспектуална и дискурсна својства. С обзиром на непрестану језичку еволуцију, аутор указује на значај преиспитивања у лингвистици укореењених тумачења различитих граматичких феномена. Међутим, аутор у овоме поглављу оспорава нека новија тумачења о релевантним својствима српског аориста. Он најпре оповргава хипотезу да је аорист нулто време, односно да, поред прошлости, може означити садашњост или будућност. Затим доводи у питање хипотезу о перфективности српског аориста наводећи из корпуса ексцерпираних примере са аористом имперфективних глагола. Аутор у овој врсти научног дијалога не доводи у питање само претпоставке других истраживача, већ преиспитује и нека своја досадашња тумачења перфективности француског аориста. Наиме, по њему су како српски, тако и француски аорист аспектуално неутрални облици. Најзад, Станојевић негира да низ глагола у аористу нужно намеће темпоралну прогресију као што се тврди у неким новијим истраживањима. Остаје отворено питање зашто више аориста у низу не сигнализује нужно хронолошко низање њима означених радњи. Иако је у овоме поглављу акценат на својствима српског аориста, аутор користи прилику да га упореди с француским аористом по свим наведеним критеријумима. Осим научне, ово поглавље има и методолошку вредност. Наиме, овде се јасно и концизно показује како се преиспитују научне хипотезе у лингвистичким истраживањима. Притом се указује на однос семантике и прагматике у анализи граматичких феномена.

Аутор се у шестом поглављу (стр. 143–161 на француском језику, 337–355 на српском језику) удаљава од моносемичних приступа глаголским временима и детаљније бави интерпретацијом француског плусквамперфекта и перфекта, чиме се директно надовезује на друго и четврто поглавље ове књиге. На конкретним примерима овде се указује на недостатке моносемичних тумачења према којима свако време, па и француски перфекат и плусквамперфекат, имају један основни семантизам који се различито актуализује у зависности од контекста. Аутор показује да су резултативно и догађајно тумачење два засебна семантизма француског перфекта, односно плусквамперфекта. Овакво тумачење не искључује могућност да неко глаголско

време има само једно значење, што се види на примеру anteriornog футура. Поред тога, аутор показује да догађајна и резултативна интерпретација не искључују једна другу објашњавајући семантизам вишесложних глаголских времена у француском језику. Наиме, код вишесложног перфекта и плусквамперфекта резултативно стање је anteriorno временској перспективи, што објашњава чињеницу да резултативност и догађајност код ових облика коегзистирају.

У седмом поглављу (стр. 161–185 на француском језику, 355–381 на српском језику) аутор преиспитује критеријуме које референтне француске граматике наводе при опису значења перифрастичнога и простог француског футура. Најпре се на бројним примерима оповргава хипотеза многих аутора да је темпорална блискост радње и момента говора предуслов за употребу перифрастичног футура. В. Станојевић такође сматра да већу вероватноћу да ће се неки догађај десити не треба наводити као критеријум који фаворизује употребу овога глаголског облика. Затим се разматра тврдња да је код простог и перифрастичног футура темпорална референција идентична. Иако оба облика углавном означавају будуће радње, перифрастични футур може упућивати и на ситуације које су на снази у моменту говора. Веза момента говора и глаголског процеса код перифрастичног футура може се објаснити Ветовом теоријом о проспективном аспекту који подразумева да комуникативни акценат није на самој радњи него на фази која радњи претходи. В. Станојевић указује на проблем ове теорије да дефинише услове фокализовања на припремну фазу. Из анализе примера у којима се искључиво употребљава перифрастични футур аутор претпоставља да се однос радње и момента говора успоставља путем одређених индиција које указују на нека стања ствари у моменту говора, те омогућавају формирање припремне фазе радње, што је услов за употребу перифрастичног футура (ПФ). Свим релевантним индицијама, иако на први поглед разнородним, заједничка је лична имплицираност говорника у сигнализовању будућности путем ПФ-а. Аутор закључује да је једна од основних разлика између перифрастичног и простог футура начин на који говорник њиховом употребом концептуализује будућност. Укратко, будућност коју сигнализује прости футур конципира се као објективнија него што је то случај са ПФ-ом.

У осмом се поглављу (стр. 185–203 на француском језику, 381–399 на српском језику) покреће питање футуроида око чијег нормати-

вног статуса нема потпуне сагласности у србистици. Аутор у овоме поглављу проучава који се све француски облици преводе српским футуроидом. Он запажа да се како у преводима са француског, тако и у књижевним делима на српском ова форма јавља у дијалошким и у наративним деловима текста који настоје дочарати говорни језик, док је у коментаторској прози нема. Стога се Станојевић прикљања оним српским лингвистима који сматрају да ова конструкција још увек не припада стандардном језичком регистру. Из анализе свих француских облика из корпуса који се на српски преводе футуроидом аутор доноси неколико закључака. Наиме, иако је футуроид у већини анализираних примера који се односе на будућност заменљив футуром I, ови облици ипак нису потпуно синонимни, упркос томе што се у литератури тврди супротно. Наиме, примери у којима се изриче чврста намера локутора да изврши радњу фаворизују употребу футуроида. Затим, и футур I и футуроид поред темпоралних, имају и релативна значења. Футуроидом се, међутим, преводе и француски облици који не изражавају будућу радњу попут презенте актуелности или финалних конструкција. И најзад, занимљив је увид да се негиран француски перифрастични футур може превести констукцијом *нећу/нећеш... да + њрезентѝ* која задржава волунтативно значење глагола *хѝеѝи*, што није случај с француским простим футуром. Из ових закључака аутор поставља хипотезу да би футуроид могао развити проспективно значење те постати пандан француском перифрастичном футуру.

Поред приказаних поглавља, ова књига садржи списак симбола, општи увод и закључак, листу референци, те рецензије еминентних француских и српских лингвиста. Намена ове књиге је вишеструка, а циљна скупина јој је разноврсна. На првом месту, поглавља ове књиге значајна су искусним лингвистима који се баве конкретним питањима семантике глаголских времена будући да се могу читати као засебне студије. Поред тога, постављају се многа питања која се у духу отворене науке могу тумачити као несебичан позив другим истраживачима да се заједно дође до потребних одговора. За сва будућа истраживања из ове области на располагању је исцрпна листа незаобилазних референци. Конкретна истраживања у овој књизи узорна су и као модел за методологију којом се треба руководити при испитивању различитих језичких појава. Примери су засновани како на корпусима релевантних књижевних текстова, тако и на интуицији

бројних информаната за оба испитивана језика. Стога је ова књига значајна и за младе истраживаче који у научне воде тек упловљавају и сматрамо да се може користити као уџбеник из области семантике глаголских времена. Дидактичка вредност књиге огледа се у јасним и концизним објашњењима неких појава која се тешко савладавају и на вишим нивоима учења. Најзад, треба споменути да и шира, нелингвистичка јавност заинтересована за језичка питања може у овој књизи пронаћи жељене одговоре.